

Н. С. Мороз

Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету “Львівська політехніка”,
фахівець деканату повної вищої освіти

ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СФЕРИ ЯК ОСНОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

© Мороз Н. С., 2015

Розглянуто питання адміністративно-правового регулювання інформаційної сфери держави, зокрема такого важливого аспекту, як забезпечення інформаційної безпеки, що в умовах сьогодення є надзвичайно актуальним для України в контексті існуючих загроз.

Ключові слова: інформація, інформаційне суспільство, інформаційна безпека, інформатизація, адміністративно-правове регулювання, загрози інформаційному простору.

Н. С. Мороз

ЗАКОНОДАТЕЛЬНОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННОЙ СФЕРЫ КАК ОСНОВА ОБЕСПЕЧЕНИЯ ИНФОРМАЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ГОСУДАРСТВА

Рассмотрены вопросы административно-правового регулирования информационной сферы государства, в частности такого важного аспекта, как обеспечение информационной безопасности, в современных условиях является чрезвычайно актуальным для Украины в контексте существующих угроз.

Ключевые слова: информация, информационное общество, информационная безопасность, информатизация, административно-правовое регулирование, угрозы информационному пространству.

N. S. Moroz

LEGISLATIVE REGULATION OF AREAS AS THE BASIS OF INFORMATION INFORMATION SECURITY STATES

The article deals with the administrative and legal regulation of information sphere of the state, including such important aspects as information security, which in today's conditions is very important for Ukraine in the context of existing threats.

Key words: information, information society, information security, information, administrative and legal regulations, threat information space.

Постановка проблеми. Сьогодення породжує дедалі більше суспільних проблем, для успішного вирішення яких необхідне проведення досліджень на стику різних наук, що взаємодоповнюють і взаємозбагачують одна одну. Саме таким міждисциплінарним “перехрестям” стала сфера інформаційно-правових досліджень, у яких, з одного боку, вивчаються інформаційні аспекти

юриспруденції, а з іншого, – проблеми удосконалення сфери юридичної практики в епоху інформатизації. За цим новітнім напрямом з'являється чимало новаторських ідей, формуються нові концепції й програми державного регулювання процесу інформатизації та реформування законодавства у сфері відповідних відносин. Проте аналіз сучасних наукових досліджень стану та структури наукових знань, що покликані вивчати інформацію та пов'язані з її феноменом процесу, засвідчив відсутність єдиного підходу до їх структуризації в сучасній системі наукових знань.

Аналіз дослідження проблеми. Упродовж останніх років побачила світ значна кількість наукових публікацій, у яких висвітлювались питання, що стосуються різноманітних аспектів інформації. З-поміж них слід назвати праці таких учених-юристів, політологів і фахівців з державного управління, як І. Арістова, І. Бачило, В. Білоус, К. Беляков, Т. Гаман, В. Захаров, В. Копилов, Б. Кормич, В. Ліпкан, О. Логінов, О. Олійник, В. Ортинський, А. Плитка, Г. Почепцов, С. Чукут та ін.

Мета статті полягає у дослідженні законодавчого регулювання інформаційної сфери українського суспільства, адже воно є запорукою ефективного використання інформаційного чинника та попередження можливих негативних впливів на інформаційну сферу.

Виклад основного матеріалу. Головним змістом сучасної епохи є науково-технічний прогрес, що стрімко розвивається і сенс якого полягає в нових можливостях пошуку істини, різкому якісному збільшенні кількості пізнаних закономірностей природи і суспільства, зв'язків між різними чинниками і явищами життя.

Наукові відкриття в галузі фізики і математики, квантової механіки, матеріалознавства, елементарних частинок і високих енергій, біології, зв'язку і телекомунікації дозволили людству наблизитися до істини і детальніше дослідити раніше не доступні для нього стійкі зв'язки і взаємодії між явищами. Людство створило універсальні засоби проникнення в таємниці природи і суспільства, заглиблюючись в закономірності реальності. Одними з універсальних засобів пошуку істини є сучасна обчислювальна (комп'ютерна) техніка та інформаційні комунікаційні технології.

Ключовий для нашого дослідження термін – “інформація” (information) – до наукового обігу ввів один із засновників кібернетики Норберт Вінер ще в 1948 р., після чого стали активно розвиватися наукові знання, об'єктом яких стала інформація, а предметом – процеси збирання, зберігання, передавання, обробки та використання інформації за допомогою електронної обчислювальної машини (ЕОМ) у різних сферах людської діяльності. Нагадаємо, що слово “інформація” у значенні “відомості, інформування” має греко-латинське походження, зовсім не пов'язане з обчислювальною технікою.

Масова комп'ютеризація, розвиток новітніх інформаційних і комунікаційних технологій зумовили потужний прорив у сфері освіти, бізнесу, промислового виробництва, наукових досліджень та соціального життя. Інформація перетворилася на глобальний незнищений ресурс людства загалом та кожної нації зокрема. Відтак нова епоха розвитку цивілізації – це доба інтенсивного розвитку та освоєння інформаційного ресурсу. Цей ресурс вважається явищем достатньою мірою самостійним і безпосередньо впливає на процеси соціального управління та суспільного розвитку, забезпечуючи стабільність, самодостатність і високий рівень самоорганізації суспільного організму як цілісної системи.

Невідкладним завданням, яке постало перед Україною на початку XXI ст., стало формування інформаційного суспільства, що характеризується пріоритетним розвитком інформаційних ресурсів та інфраструктури, запровадженням новітніх інформаційних технологій, інтеграцією до світового інформаційного простору, захистом національних моральних і культурних цінностей, забезпеченням конституційних прав громадян на свободу слова та вільний доступ до інформації.

Водночас світові процеси глобалізації, запровадження новітніх інформаційних технологій, формування інформаційного суспільства посилюють важливість такої складової національної безпеки, як інформаційна безпека. Адже вже сьогодні саме розвиток інформаційної сфери, рівень інформаційної безпеки багато в чому визначають політичну та економічну роль окремих держав на світовій арені.

Українська держава включена в процес загальної інформатизації суспільств і формування єдиного світового інформаційного ринку. Значною мірою міжнародно-правове визнання нашої держави стало інформаційним проривом або інформаційною експансією у загальносвітові інформаційні потоки. Адже саме доведення до відома передусім державних діячів, а потім і населення інших країн відомостей про існування України, створення певного іміджу нашої держави, з одного боку, та проведення інформаційної політики всередині держави, з іншого, зумовило визнання України як геополітичної реальності та підтримку громадянами ідей незалежності, їх активну участь у створенні державних інститутів.

Не викликає сумніву той факт, що інформаційний чинник є надзвичайно важливим у загальному державотворчому процесі і, передусім, у представленні та відстоюванні інтересів держави.

Незаперечним фактом є те, що інформаційного забезпечення потребують сьогодні всі сфери суспільної діяльності, і при цьому сама інформаційна діяльність потребує чіткої правової регламентації, передусім з позицій безпеки. Отже, широкий спектр проблем законодавчого регулювання інформаційної сфери як основи забезпечення інформаційної безпеки держави набуває важливого теоретичного і практичного значення.

Інформаційна безпека в правовому вимірі є невід'ємною складовою сучасної системи управління на шляху до правової держави і суттєвим чинником формування громадянського суспільства та входить до ширшого розуміння питань національної безпеки загалом.

За таких умов законодавча невизначеність щодо основних параметрів інформаційної безпеки, існуючі протиріччя та прогалини у правозастосовній практиці в цій сфері ускладнюють внутрішні трансформаційні перетворення та інтеграцію України в світові цивілізаційні процеси.

Серед реальних та потенційних загроз національній безпеці України в інформаційній сфері законодавець визначає розголошення інформації, яка становить державну та іншу, передбачену законом, таємницю, а також конфіденційної інформації, що є власністю держави або спрямована на забезпечення потреб і національних інтересів суспільства та держави [1].

Зокрема, Законом України “Про інформацію” (ст. 6) передбачене створення загальної системи охорони інформації, однією зі складових якої повинно стати визначення державою правил віднесення відомостей до відповідної категорії інформації [2, с. 9].

Отже, інформаційну безпеку можна розглядати як елемент або підсистему національної безпеки. Національне законодавство України надає великого значення інформаційній складовій національної безпеки. Так, норма ч. 1 ст. 17 Конституції України встановлює, що “захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього українського народу” [3]. У цьому контексті інформаційна безпека розглядається на одному рівні з такими невід'ємними атрибутами державності, як суверенітет і територіальна цілісність, хоча потрібно зазначити, що ці явища не є однопорядковими. Всі аспекти національної безпеки, зокрема й інформаційний, ґрунтуються на такому понятті, як державний суверенітет.

Саме державний суверенітет, “політико-юридична властивість державної влади, яка означає її верховенство та повноту всередині країни, незалежність і рівноправність ззовні” [4, с. 45], надає змогу та права відповідним органам державної влади здійснювати конкретні заходи щодо захисту інформаційної безпеки.

Аналіз наукової літератури, що стосується питань інформаційної безпеки, дає змогу стверджувати, що інформаційна безпека України полягає у:

- законодавчому формуванні державної інформаційної політики;
- створенні відповідно до законів України можливостей досягнення інформаційної достатності для ухвалення рішень органами державної влади, окремими громадянами та об'єднаннями громадян, а також іншими суб'єктами права в Україні;
- гарантуванні свободи інформаційної діяльності та права доступу до інформації у національному інформаційному просторі України;
- всебічному розвитку вітчизняної інформаційної структури;
- всебічній підтримці розвитку національних інформаційних ресурсів України з урахуванням досягнень науки та техніки, а також особливостей духовно-культурного життя народу України;

- утворенні та запровадженні безпечних інформаційних технологій;
- захисті права власності держави на стратегічні об'єкти інформаційної інфраструктури України;
- охороні державної таємниці, а також інформації з обмеженим доступом, що є об'єктом права власності або об'єктом лише володіння, користування чи розпорядження державою;
- утворенні загальної системи охорони інформації, зокрема охорони державної таємниці, а також іншої інформації з обмеженим доступом; захисті національного інформаційного простору України від розповсюдження спотвореної або забороненої для поширення законодавством України інформаційної продукції;
- установленні законодавством режиму доступу іноземних держав або їх представників до національних інформаційних ресурсів на основі договорів з іноземними державами;
- законодавчому визначенні порядку поширення інформаційної продукції зарубіжного виробництва на території України [5, с. 714].

Виходячи з найімовірніших загроз національній безпеці України в життєво важливих сферах діяльності, Н. Нижник, Г. Ситник, В. Білоус [6, с. 54], виокремлюють низку основних функціональних складових (сфер) національної безпеки України: економічну, політичну, соціальну, воєнну, екологічну, епідеміологічну, технологічну та інформаційну безпеку.

Зокрема під інформаційною безпекою вищезазнані автори розуміють стан правових норм і відповідних їм інститутів безпеки, що гарантують постійну наявність даних для прийняття стратегічних рішень та захист інформаційних ресурсів країни. Зацікавленість викликає робота таких дослідників, як О. Данільян, О. Дзьобань, М. Панов, які у своєму навчальному посібнику “Національна безпека України: сутність, структура та напрямки реалізації” [7] визначають інформаційну безпеку як безпеку об'єкта від інформаційних загроз або негативних впливів, пов'язаних з інформацією та нерозголошенням даних про той чи інший об'єкт, що є державною таємницею.

Вказані автори також акцентують увагу на проблемі інформаційних війн, оскільки сьогодні вони становлять ефективний шлях колонізації однієї країни іншою та виділяють окрім цього такі загрози інформаційній безпеці, як розголошення інформації, що становить державну таємницю, вплив засобів масової інформації на свідомість людини та суспільства, забезпечення державних організацій повною, достовірною та своєчасною інформацією, що необхідна для прийняття рішень, неінтегрованість України до світового інформаційного поля, недостатня кваліфікованість та активність українських інформаційних служб тощо.

Ще один дослідник цієї проблеми О. Литвиненко [8] під інформаційною безпекою розуміє єдність трьох складових: забезпечення захисту інформації; захисту та контролю національного інформаційного простору; підтримання належного рівня інформаційної достатності.

Цікавим і водночас дискусійним можна вважати визначення Б. Кормича, який зазначає, що інформаційна безпека – це захищеність встановлених законом правил, за якими відбуваються інформаційні процеси в державі, що забезпечують гарантовані Конституцією умови існування і розвитку окремої людини, всього суспільства та держави [9, с.142].

Акцент на такій складовій інформаційної безпеки, як безпека інформації, виявляється також у визначеннях інших дослідників цієї проблематики, наприклад, коли стверджується, що інформаційна безпека – це стан захищеності інформаційного простору, що забезпечує його формування та розвиток в інтересах громадян, організацій та держави, стан інфраструктури системи (об'єкта, держави), при якому інформація використовується суворо за призначенням та не справляє негативного впливу на систему (об'єкт, державу) при її використанні; стан інформації, за якого виключається чи суттєво ускладнюється порушення таких її властивостей, як таємність, цілісність та доступність [10, с.44].

Неординарністю та інноваційністю відрізняється також визначення В. Гурковського, згідно з яким національна інформаційна безпека України – це суспільні відносини, пов'язані із захистом життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави від реальних та потенційних загроз в інформаційному просторі, що є необхідною умовою збереження та примноження духовних і матеріальних цінностей державотвірної нації, її існування, самозбереження і прогресивного розвитку України як суверенної держави, що залежить від цілеспрямованої інформаційної політики гарантій, охорони, оборони, захисту її національних інтересів [11, с. 35].

На думку В. Ярочкіна та Т. Шевцової, інформаційна безпека – це проведення правових, організаційних та інженерно-технічних заходів при формуванні та використанні інформаційних технологій, інфраструктури та інформаційних ресурсів, захисті інформації високого значення й прав суб'єктів, які беруть участь в інформаційній діяльності [12, с. 8]. У цьому визначенні інформаційна безпека зводиться до захисту інформації, що не зовсім відображає її сутність.

Група науковців Л. Харченко, В. Ліпкан, О. Логінов стверджують, що інформаційна безпека – це складова національної безпеки, процес управління загрозами та небезпеками державними і недержавними інституціями, окремими громадянами, за якого забезпечується інформаційний суверенітет України [13, с. 47].

На нашу думку, найбільш конструктивним шляхом щодо визначення поняття “інформаційна безпека” є виокремлення його базових ознак, які є похідними від поняття національна безпека, і повинні враховувати його сутнісні ознаки.

Отже, можна виокремити декілька підходів стосовно визначення сутності цього феномену, а саме розуміння інформаційної безпеки як: стану захищеності інформаційного простору держави; процесу управління загрозами та небезпеками, що забезпечує інформаційний суверенітет України; стану захищеності національних інтересів України в інформаційному середовищі; захищеності встановлених законом правил, за якими відбуваються інформаційні процеси в державі; прийняття певних превентивних заходів; суспільних відносин, пов'язаних із захистом життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави від реальних та потенційних загроз в інформаційному просторі; важливої функції держави; невід'ємної частини політичної, економічної, оборонної та інших складових національної безпеки.

Водночас, розглядаючи адміністративно-правове регулювання інформаційної сфери як основу забезпечення інформаційної безпеки держави слід зазначити, що упродовж останніх років законодавча база України в інформаційній сфері поповнилася низкою Законів, з-поміж яких надзвичайно важливими є Закони: “Про інформацію” [14], “Про державну таємницю” [15], “Про захист інформації в автоматизованих системах” [16], “Про науково-технічну інформацію” [17] тощо.

Зокрема, Закон України “Про інформацію”, що був уведений в дію 2 жовтня 1992 року, закріплює право громадян України на інформацію та закладає правові основи інформаційної діяльності в державі [14]. Законом встановлено загальні правові підстави отримання, використання, поширення та зберігання інформації, закріплено право особи на інформацію в усіх сферах суспільного і державного життя України, а також систему інформації, її джерела, визначено статус учасників інформаційних відносин, частково врегульовано доступ до інформації та забезпечення її охорони, закріплено вимоги, що захищають окрему особу та суспільство від неправдивої інформації.

Стаття 4. Закону визначає, що законодавство України про інформацію складають Конституція України, цей Закон, законодавчі акти про окремі галузі, види, форми і засоби інформації, міжнародні договори та угоди, ратифіковані Україною, а також принципи та норми міжнародного права [14].

Не менш важливим документом є Закон України “Про державну таємницю” [15]. Цей Закон регулює суспільні відносини, пов'язані з трактуванням інформації як державної таємниці, її засекречуванням і охороною з метою захисту життєво важливих інтересів України у сфері оборони, економіки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку. Цим Законом регулюються суспільні відносини, пов'язані з віднесенням інформації до державної таємниці, засекречуванням, розсекречуванням її матеріальних носіїв та охороною державної таємниці з метою захисту національної безпеки України. Всі інші Закони України, що тією чи іншою мірою торкаються захисту інформаційного простору держави, ґрунтуються на двох основних Законах: “Про державну таємницю” і “Про інформацію”.

Першим у цьому переліку слід назвати Закон України “Про захист інформації в автоматизованих системах” [16]. Метою цього Закону є встановлення основ регулювання правових відносин щодо захисту інформації в автоматизованих системах за умови дотримання права власності громадян України і юридичних осіб на інформацію і права доступу до неї, права власника інформації на її захист, а також встановленого чинним законодавством обмеження щодо доступу до інформації.

Наступним важливим документом є Закон України “Про науково-технічну інформацію”, що був прийнятий 25 червня 1993 року [17]. Цей Закон визначає основи державної політики в галузі

науково-технічної інформації, порядок її формування та реалізації в інтересах соціального прогресу в Україні. Метою Закону є створення в Україні правової бази для отримання і використання науково-технічної інформації.

Водночас у Законі України “Про Концепцію Національної програми інформатизації” законодавець здійснив досить глибокий аналіз процесу інформатизації в Україні. Головною метою Національної програми інформатизації визначено створення необхідних умов для забезпечення громадян та суспільства своєчасною, достовірною та повною інформацією завдяки широкому використанню інформаційних технологій, забезпеченню інформаційної безпеки держави [18].

Висновки. Підсумовуючи викладене вище, можемо зазначити, що в Україні упродовж останніх років напрацьовано низку законодавчих актів, які регулюють відносини, що виникають в інформаційній сфері, зокрема щодо забезпечення інформаційної безпеки держави. Однак, доводиться констатувати, що в сучасних умовах розвитку суспільства інформаційне законодавство потребує якісних змін. За всієї його розгалуженості воно залишається суперечливим, належним чином не систематизованим і не кодифікованим. Цілковито підтримуємо думку вчених про необхідність розроблення та прийняття Інформаційного кодексу.

Водночас погоджуємось з тим, що розроблення національної правової бази, її гармонізація з міжнародними інституціями, тобто приведення відносин у сфері інформації у відповідність до міжнародних стандартів сприятиме зміцненню інформаційної безпеки України та підвищенню її міжнародного авторитету як демократичної і правової держави.

1. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 червня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – С. 351. 2. Мастяниця Й. У. *Захист інформаційних ресурсів України: проблеми і шляхи їх розв’язання* / Й. У. Мастяниця, О. В. Соснін, Л. Є. Шиманський; Національний ін-т стратегічних досліджень. – К., 2000. – 99 с. 3. Конституція України: прийнята на п’ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. із змінами від 8 груд. 2004 р. / Офіц. вид. – К.: Видавн. Дім “Ін Юре”, 2006. 4. Скакун О. Ф. *Теорія державства и права* / О. Ф. Скакун. – Х.: Консум, Ун-т внутр. дел, 2000. – С. 45. 5. *Юридична енциклопедія: в 6 т.* / Ред. кол.: Ю. С. Шемчученко (відп. ред.) та ін. – К.: Укр. енцикл. імені М. П. Бажана. – 1999. – Т. 2.: Д-Й. – 744 с. 6. Нижник Н. Р. *Національна безпека України (методологічні аспекти, стан і тенденції розвитку): навч. посіб.* / Н. Р. Нижник, Г. П. Ситник, В. Т. Білоус; за заг.ред. П. В. Мельника, Н. Р. Нижник. – Ірпінь, 2000. – 304 с. 7. Данільян О. Г. *Національна безпека України: структура та напрямки реалізації: навч. посіб.* / О. Г. Данільян, О. П. Дзьобан, М. І. Панов. – Х.: ФЛОП, 2002. – 285 с. 8. Литвиненко О. В. *Проблеми забезпечення інформаційної безпеки в пострадянських країнах (на прикладі України та Росії): автореф. дис.... канд. політ. наук: спец. 23.00.04* / О. В. Литвиненко. – К., 1997. – 18 с. 9. Кормич Б. А. *Організаційно-правові засади політики інформаційної безпеки України: монографія* / Б. А. Кормич. – Одеса: Юридична література, 2003. – 472 с. 10. Крутских А. *О международной информационной безопасности* / А. Крутских, А. Федоров // *Международная Жизнь*. – 2000. – № 2. – С. 43–47. 11. Гурковський В. І. *Організаційно-правові питання взаємодії органів державної влади у сфері національної інформаційної безпеки: дис. ... канд. юрид. наук: 25.00.02* / В. І. Гурковський – К., 2004. – 225 с. 12. Ярочкин В. И. *Информационная безопасность: учеб. для студентов вузов* / В. И. Ярочки. – М.: Академ. проект. Фонд “Мир”, 2003. – 640 с. 13. Харченко Л. С. *Інформаційна безпека України: Глосарій* / Л. С. Харченко, В. А. Ліпкан, О. В. Логінов; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Р. А. Калюжного. – К.: “Текст”, 2004. – 180 с. 14. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – С. 650. 15. Про державну таємницю: Закон України від 21.01.1994 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 16. – С. 93. 16. Про захист інформації в автоматизованих системах: Закон України від 05.07.1994 р. № 81/94-ВР зі змінами, внесеними згідно із Законом України № 1703-IV від 11 трав. 2004 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 32. – С. 394. 17. Про науково-технічну інформацію: Закон України від 25.06.1993 р. № 3322-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 33. – С. 345. 18. Про Концепцію Національної програми інформатизації: Закон України від 4 лютого 1998 року // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 27–28. – Ст. 182.